

Petőfi ars poeticái

Petőfi költészetfelfogásáról, esztétikai nézeteiről a közvéleményben (és sajnos többnyire a szakirodalomban is) leegyszerűsített, közhelyes vélemények élnek: mintha az ő forradalmi állásfoglalása és népképviselési-ideológiai szerepvállalása („*a néppel tűzön-vízen át!*”), valamint népies vonzalmából eredeztethető, „természetes egyszerűséget” propagáló igénye („*Ami igaz, az természetes, ami természetes, az jó és szerintem szép is. Ez az én esztétikám!*”; „*Mily egyszerű a pusztaság és mégis mily fontos! de lehet-e fontos, ami nem egyszerű?*”) nemcsak összefoglalná, hanem ki is merítené „esztétikáját”. Holott ha közelebről megvizsgáljuk a kérdést, azt kell látnunk, hogy Petőfi, legtöbb kortársától radikálisan eltérő módon, mind verseiben, mind pedig publicisztikusabb írásaiban is, rendkívül gyakran reflektál a költészetre mint olyanra, s mint saját tevékenységre is, s e reflexiói egyáltalán nem hozhatók közös nevezőre: bennük, ha persze nem is teoretikus elvonatkoztatások formájában, ha csak töredékesen is, több, egymással össze nem egyeztethető költészetfelfogás elemei rejlenek. Egyes állásfoglalásai már az állítások szintjén is ellentmondanak egymásnak, s kiváltképpen így fog állni a helyzet, ha a versben való megfogalmazások esetében a képekben adott kifejtéseknek a metaforikáját is megpróbáljuk az elmélet szemszögéből megvilágítani.

Legyen első példánk az a kis vers (*A költészet*), amelynek elhíresült zárósorai (a költészet „*szentegyház, ahová belépni / Bocskorban sőt mezítláb is szabad!*”) elsősorban a korszak kritikai vitáiba beavatkozó aktuális („demokrata”) állásfoglalása miatt nyertek interpretációt: a költészet ezek szerint nem a „magas” társadalmi osztályok számára, hanem mindenki, a nép számára (is) létezik, s a mezítlábos mindennapiság is „természetes” módon formálhat jogot a költészetre. Mindez természetesen igaz és elfogadható magyarázat – csak hogy a vers szövege mégis felvet egy sor más típusú kérdést is. Mit is jelent rögtön az első sorban a „*szent költészet*” kifejezés? A költészet ezek szerint a transzcendencia birodalmában helyezkedik el, s létjogosultságát éppen nem mindennapi, hanem felsőbb, szent instanciák garantálják? S ha a költészet nem más, mint szentegyház, azaz templom („*nyitva van boldog-boldogtalannak, / Mindenkinék, ki imádkozni vágy!*”), akkor megkérdezhető: *kinek*, milyen istenségnek vagy Istennek a temploma, s akik belépnek e templomba, vajon *kihez* imádkoznak (s akár az a kérdés is felmerülhet: aki belép, az egyedül imádkozik, vagy gyülekezet körében vesz részt a liturgiában)? Továbbkérdezve: mit jelenthet az „imádkozás” a költészet esetében, s *ki* imádkozik: aki írja, teremti a költészetet, vagy aki olvassa, befogadja? S maga a „szentegyház” kép is magyarázatra szorul: a költészet ezek szerint úgy elkülönül a mindennapi élettől, mint ahogy a városban is kiemelkedik a szakrális épület az utca földszintes házai közül? s a költészetben

való részesedéshez valamely *belépés* gesztusa is szükséges: vagyis megközelíteni a költészetet úgy lehet, ha transzcendenciára vágyva elhagyjuk a mindennapiságot, s szentegyházba lépünk? Mezítláb is be szabad lépni e szentegyházba, be csak akkor, ha a belépő tudatosítja, hogy az *imádkozás* helyére lép be – vagyis hogy éppen elhagyja (és figyelmen kívül hagyja) a mindennapiságnak kereteit és meghatározottságait.

De ugyanilyen problémákat vet fel, ha az „egyszerűség” kategóriáját vesszük szemügyre. Egyrészt ugyanis az igaz, hogy Petőfi lépten-nyomon hangoztatta az egyszerűség primátusát a költészetben (bár persze a kategória konkretizálására soha nem tett kísérletet), s egyértelműen kinyilatkoztatta, hogy saját verseit (vagy legalábbis többségüket) egyszerűeknek tekinti („*Kis házikókra száll lelkem, mint a gólya, / S egyszerű nótákat kerepöl le róla*” – *Lehel vezér*), s az Arany Jánoshoz írott verses levelében is az egyszerűséget dicséri („*Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű, / De oly tiszta is, mint a puszták harangja*”), ám nem kevés olyan ítélete is elhangzik, amely sehogy nem egyeztethető össze az egyszerűség igényével. Hiszen már az Aranyhoz írott levélben is ott olvasható az a kitétel, amely szélsőséges romantikus víziójával egyértelműen kontraparírozza az egyszerűséget („*tűzokádó gyanánt / Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki*”), az az önjellemzés pedig, amelyet az *Összes költemények* elé tervezett előszóban fejt ki, s amelyben költészetének legfőbb jellemzőjeként a „szaggatottságot” emeli ki, s amelyet végletesen bonyolult képekkel illusztrál („*Az én életem csatatéren folyt, a szenvedések és szenvedélyek csatatéren; a régi szép napok holtteste, meggyilkolt remények halálhörgése, el nem ért vágyak gúnykacaja s családások boszorkánysípításai között dalol féltébolyodottan műzsám, mint az elátkozott királyleány az Óperenciás-tenger szigetében, melyet vadállatok és szörnyetegek őriznek*”), az életmű egészére nézvést egyszerűen értelmezhetetlenné teszi az egyszerűség kategóriáját.

S hasonlóan kirívó összeférhetetlenséget találhatunk az egyes versek között, ha a költészet közéleti illetékességét és elkötelezettségét vizsgáljuk. Széles körben ismert a híres, kiáltványyszerű megfogalmazás az „igazi” költő hivatásáról, feladatáról, amelyet *A XIX. század költői* fogalmazott meg: „*Előre hát mind, aki költő, / A néppel tűzön-vízen át!*” [...] „*Ha nem tudsz mást, mint eldalolni / Saját fájdalommal s örömed: / Nincs rád szüksége a világnak, / S azért a szent fát félretedd*”), ám azt is figyelembe kell venni, hogy a radikálisan aszketikus elkötelezettségnek ezt a követelményét nemcsak hogy nagyon sok versében nem tartotta be, hanem nem kevés olyan „ars poeticát” is írt, amely ezt nemcsak hogy nem teljesíti, hanem éppenhogy ellenpontozza (ilyen a *Dalaim* című vers, amely a költészet számára végtelenül széles körű magánéletiséget is engedélyez), sőt olyan (bár kevésbé ismert és propagált) verset is írt, amely a költőiség lényegét éppen a *saját fájdalom* eldalolásában fedezi fel, s a költőtársat *ennek* a feladatnak teljesítésére buzdítja („*Föl, föl, barátom, illeszd össze lantod, / Leheld beléje búbánatodat, / Hisz a költő, ha a legfájóbb hangot / Sohajtja,*

akkor a legboldogabb. / Dalold el mind, mivel szived teli, / S minden hang, amely ajkadon kijő, / Lelked darabja legyen... oly dicső / Kín és gyönyör között elvérzeni! – Adorján Boldizsárhoz, 1848).

Petőfi, a szakirodalom ismeretei alapján, esztétikával, poétikával szakszerűen soha nem foglalkozott, ismert olvasmányai között sem találunk olyan könyvet vagy tanulmányt, amely teoretikusan tárgyalta volna a költészet kérdéseit – holott a korban már magyar nyelven is sok fontos kortárs és klasszikus alapmű elérhető volt, németül pedig, ami nyelvtudása alapján kézenfekvő lett volna, tulajdonképpen bármi a rendelkezésére állhatott volna; az elméleti kérdések, a maguk elvontságában, úgy látszik, nem érdekelték – hisz még a barátai között számontartott Erdélyi Jánosnak is csak verseiről nyilatkozott elismerően, s esztétikai műveiről nem tudjuk, mi lehetett, ha volt, a véleménye. Mégis meglepő, mennyi esztétikai jellegű megnyilatkozása van – ezeket bizonyára igen széles körű (magyar–német–francia–angol) költészeti műveltségéből szedegette össze – vagy pedig a korban uralkodó irodalmi-kritikai diskurzusnak darabjait érezte maga számára fontosnak, s ezért rögzítette, majd közvetítette. Amint életműve egészében megfigyelhető, hogy állandó szerepdilemmák feszültségében alkotott, s hol a „természet vadvirága” jellegű költőfigurának közösségi, individualitás „alatti” jellegét sugallta (elsősorban népdal-imitációiban), hol a szélsőséges individualitás jegyében alkotott vallomástévő, „őszinte” költeményeket (melyek oly „egyéni” sikerültek, hogy a közönség nagyon sokáig életrajzi énjét vélte benne megragadhatónak – ennek iskolapéldája lehet a korai *Én* című kis vers), hol pedig a „lángoszlop”-jellegű, prófétikus költőszerepet öltötte magára, s verseinek megszólalásában az individualitás „fölötti”, képviselési attitűdöt prezentálta („egy ember szól, de milliók nevében” – *A nemzetgyűléshez*; vagy: „*Tanuljátok meg, hogy a költő / Az istenség szent levele, / Melyet leküld magas kegyében / Hozzátok, gyarló emberek, / Amelybe örök igazságit / Saját kezével írta meg*” – *A magyar politikusokhoz*), úgy az általa használt költészetfogalom is folyamatosan ingadozik, tulajdonképpen minden mozzanatában, ha ez az ingadozás nem is esik minden esetben egybe a szerepvállalás változatainak elmozdulásával. Petőfi soha nem rögzítette véglegesen, mi is lenne számára vagy közönsége számára a költészetnek „lényege”, s ugyanúgy, amint költészeti poétikájának egészében a folyamatos kísérletezés és újítás ígézetében alkotott, úgy hagyta vibrálni vagy csillámlani a verseiben megidézett „költőiségnek” karakterisztikáját is. Költői erejét és nagyságát az mutatja, hogy az egymásnak nagyon ellentmondó költészetfelfogások jegyében is mindig tudott érvényes és hatásos poézist létrehozni.

Elsőként említhető a költészetnek mindenhatósága – néhány versben a költészet valóban isteni, omnipotens jelleget ölt: egyrészt mindent, az egész univerzumot magába tudja foglalni, másrészt (megismételvén a régi tételt a semmiből világokat teremtő zsenialitás erejéről) e csodálatos képességénél fogva új világot teremt, az isteni teremtésnek párhuzamként, vagy épp ellenpontjaként

(„*ha varázskézeik / Érintik a lant idegét, / Mint isten igéje, világot / Alkotnak az ember elé*” – Homér és Oszján; „*Hanem a legfelső / Csillagzaton terem, / S ott, hol már megszűnik / Az isten világa, / Uj világot alkot / Mindenhatósága*” – Képzetem), a világot képes tökéletesen átalakítani („*Amely föld pusztulóban, / Haldoklófélben van, ... / Az a költő könnyhullatásitul / S mosolygásától újra fölvirul*” – Adorján Boldizsárhoz), s amit megteremt, az megismétli vagy felülírja akár az isteniséget is („*Képzetemben minden hangja / Egy-egy isten-álmat költ*” – Szerelemnek rózsafája...); de minden esetben érvényes az a tétel, miszerint a költő szavaiban isten (Isten?) titkai fogalmazódnak újra („*Szent a költő lantja. / A föld működését / Csillagtáborából / Őrszemekkel néző / Isten adománya; / Ő beszél a rezgő / Húrok énekében, / Majd vigasztalólag, / Majd pedig fenyítve*” – Vachott Sándorhoz). A költőnek és a költészetnek csodateremtése összekapcsolódik a költő különleges képességeivel, szinte antropológiai másságával, amit isten által való kiválasztottsága garantál (már a nagyon korai *Én* című vers is azt sugallja, hogy a költő keblébe „*égi kéz lövellt lángokat*”; de egészében e szemléletre épül Az *apostol* című nagy poéma is): a költő olyan dolgokat lát és mond, amelyeknek felleplezése másnak számára nem adatott meg: a költő titkokat lát („*Érti még / Ama szellem- / Hangok / Rejtelmét, / De nem szólhat / Róla, / Ne kérdezd... / Elfelejt, / Mire / Fölebred*” – Az *éj*), s isteni üzenetet közvetít azoknak számára, akiket, mivel nem költők, s nincsenek beavatva a titkokba, *gyarló embereknek* tekint (A *magyar politikusokhoz*). Sőt: e fantasztikus kiválasztottság oly határtalanná tud nőni, hogy a költő a maga számára a *fizikai* halhatatlanságot is elképzelhetőnek tartja, ugyanis a költészet ereje (vagy kegyelme?) nem *engedheti* meghalni; a *Bizony mondom, hogy győz most magyar...* kezdetű vers egyértelműen azt jósolja, hogy ő nem képes meghalni: „*Tudom, hogy a golyó nekem nem vét, / Tudom, hogy a sors őriz engemet, / Hogy engemet megölni nem lehet, / Mert én leszek, nekem kell lenni, ki ... Megéneklek majd diadaladat, / Szabadság...*” E csodálatos teremtképességnek isteni jellege azonban azt is eredményezi, hogy a megteremtett új világ szembe is állíttatik a „normális” emberi világgal – a költészet valahol *máshol* működik és hat, nem pedig az ismert világban. E szemlélet ott rejlik pl. az Arany Jánoshoz írt versben is, ahol a „*puszták harangjára*” emlékeztető költészet azért tud működni, mert „*a világ zaja nem zavarja*” – tehát *nem* a világban hangzik fel, hanem rajta kívül; de alighanem ez eredményezi azt a frivol, de mégis komolyan vett állásfoglalást is, hogy a költőnek a társadalom konvencióival szemben, azaz a társadalmon kívül kell tevékenységét kifejteni („*O nem, nem! engem a rendes élet / Időnek előtte megölné, tudom; / Költő vagyok, költőileg kell / Végigrohannom az életuton.*” – Javulási szándék).

E mindenhatósággal azonban radikálisan szembeállíttatik a költészetnek a *tetthez* való viszonya: Petőfi számtalanszor leírta azt is, hogy a költészetet mintegy előfoknak tekinti a társadalmi cselekvés és harc érdekében (ahogy a *Forradalom* című versben olvassuk: „*dalom / Viharodnak előjele, forradalom!*”), s bár igen sok versében azt hirdeti, hogy verseinek mintegy buzdító és erjesztő hatása lenne a nagy

társadalmi küzdelemben (ilyen tulajdonképpen A XIX. század költőiben bemutatót, bár a költészetet illetően részletesen ki nem fejtett programja; de ezt hirdeti a *Csalogányok és pacsirták* c. nagy verse is: „Tiéd minden dal, minden hang, / Melyet kezemben ád a lant ... Én tégedet / köszöntelek, / Te a beteg / Emberiségnek orvosa, jövendő!”), még többször írja azt is, hogy a költészet kevesebb, mint a tett, amire pedig a világnak szüksége lenne („S eddig csak írtam, hol van még a tett?” – Újjonnan visszajött a régi baj...), s a verseknél szebb, tehát értékesebb a hősi szerepvállalás, a harci helytállás. Már a *Sors, nyiss nekem tért...* című egyéni életprogramot vázoló vers is azt hirdeti: „hadd tehessenek / Az emberiségért valamit! ... Oh vajha nemcsak üres beszéddel, / De tettel mondhatnám el ezt!”, amiből úgy látszik, e tettvágy szemszögéből akár a költészet is „üres beszédnek” minősülhet, de ugyanígy szól a *Ha férfi vagy, légy férfi...* nagy etikai példabeszéde is: „Ha férfi vagy, légy férfi, / S ne szád hirdesse ezt, / Minden Demosthenesnél / Szebben beszél a tett”; összefoglalóan pedig a *Rongyos vitézek* mondja ki azt, hogy a verseknek, ha van értékük, akkor az abban áll, hogy tetteleg állnak a harcban (addig, amíg a nyílt harc ki nem törik), s a verseknek így szerepe csak a tettek előkészítése vagy pótlása lenne, akár annak feltételezésével együtt, hogy a versek is, akár a katonák, elhullhatnak a harcban: „Nem cseng a kard, nem dörg az ágyú, / A rozsdá-álmom lepte meg; / De tart a harc... a kard s az ágyú / Helyett most eszmék küzdenek. // Ott állok én is a csatában / Katonáid közt, századom! / Csatázok verseimmel... egy-egy / Harcos legény minden dalom” ... S nem kérdelem én, hogy költeményim / Túlélnek-e majd engemet? / Ha el kell esniök talán e / Csatában: ám hadd essenek” (hogy a csatában elesett vers vízióját hogyan lehetne felfejteni, rejtve marad). S mindennek legnyíltabb megfogalmazása a radikálisan költészetellenesre sikeredett, túlzásokban gazdag *Legszebb versem* című költeményében olvasható („Sok verset írtam én már össze, / S nem mindenik haszontalan; / De amely hírem megszerezze, / A legszebb vers még hátra van. // Legszebb lesz az, ha majdan Béccsel / Hazám bosszúja szembeszáll, / S én villogó kardom hegyével / Száz szívbe ezt írom: halál!”), de máshol is előfordul: Az *év végén* c. igen szép elégiában azt írja: „A hadistenhez szegődtem, / Annak népéhez megyek; / Esztendőre hallgat a dal, / Vagy ha írok, véres karddal / Írok költeményeket”; máshol, *A gyáva faj...* kezdetű versben: „S én vérbe mártott lantomat majd / Véres kezekkel pengetem.” (ezeknek kapcsán persze felmerülhet a kérdés: ezek szerint a harci hőstettnek esztétikai értéke is lenne?), s ez a szemlélet vezet odáig, hogy az *Akasszátok fel a királyokat!* végkövetkeztetéseként a költő a társadalmi problémának megoldása érdekében kész arra is, hogy eldobja a lantját – s akár a hóhér szerepét is elvállalja.

Ugyanakkor ennek az aktivitást preferáló tett-esztétikának megtalálható az ellentettje is: Petőfi hasonló gyakorisággal említi elsődlegesként a költészetnek mulattató, vigasztaló hatását és funkcióját, amely éppen a buzdítással, az aktivizálással szemben hat: a költészet e szerint arra (is?) szolgál, hogy a világ okozta fájdalmakkal szemben panaceaként, gyógyító vigaszként hasson. Az Arany Jánoshoz

írott programvers, amely a népköltészet *uralkodását*, azaz valamilyen formában elvárható hatalmi szerepét óhajtó levél mellékleteként olvasható, az elvárások között elsősorban a vigasztalást említi meg, s egy szót sem ejt a költészetnek buzdító vagy harcra hívó lehetőségeiről („S ez az igaz költő, ki a nép ajkára / Hullatja keblének mennyei mannáját ... Nagy fáradalmait ha nem enyhíti más, / Enyhítsük mi költők, daloljunk számára, / Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás, / Egy édes álom a kemény nyoszolyára.”), máshol pedig, még azokban a „komoly” költeményekben is, amelyek pedig nem az ifjú, vidám, bohém költő szerepéből íródtak, ez a vigasztaló funkció egyértelműen a mulattatással lesz egyenértékű: a nagyszabású (bár befejezetlen) *Lehel vezér* című eposz, amely pedig nagy történelmi áttekintést célozott volt meg, az elképzelt népi befogadóközönség számára nyíltan és kizárólag mulattatást ígér („Nem írástudóknak, nem az úri rendnek, / De beszélek szűrös-gubás embereknek ... Megvallom őszintén, épenséggel mások / Azok, akiket én mulattatni vágyok...”). A költészet egyik legfontosabb célkitűzése ezek szerint a szenvedő emberek felvidítése lenne („Szenvedjen bár szívem: a víg dalok / Ne szűnjenek meg.. hátha általok / Kissé vidítom szomorú hazámat” – *Ismerjete meg!*), s ez a célkitűzés, illetve az ily költészet eredménye és hatása teszi nagygyá a költőket és írókat; s az *Úti levelek* rajongó valomása nemcsak azt emeli ki, hogy az irodalomnak elvileg principiális feladata a vigasztalás és mulattatás, hanem azt is, hogy e feladatnak derekas megoldása még magát a költőt, Petőfit is megváltoztatni volt képes – tehát hatékony: (Boz) „küldetése legszebb, ő szerez valamennyi író közt legtöbb jókedvet, ő neveltet meg legtöbbeket. Ez a legszebb küldetés a földön: másokat földeríteni. Oh, ha most hét mennyország van, az isten okvetlen még egyet fog teremteni, s e nyolcadikba majd Bozot helyezteti, mint az emberiség legnagyobb jóttevőjét, mulattatóját” ... (Dumas) *Senki jobban nem ismeri az emberi szívet, mint ő; senki oly szépnek nem festi az életet, mint ő. Valaha roppant ember- és világyűlölő voltam, annyira, hogy a föld egy óriás szemétdombnak tetszett előttem, melyen az emberek mint undorító féregmilliárdok nyüzsögnek; hogy e nyavalyából kigyógyultam: nem egészen, de nagy részben Dumasnak köszönöm, ő segített levenni orromról az epéből készült sárgazöld pápaszemet, az ő munkáinak olvasása után kezdtem eszmélni, hogy talán mégis szép a világ.”* A költészet tehát – szemben az aktivizáló igényekkel, akkor éri el célját a legintenzívebben, ha a befogadót jó kedvre deríti – s kibékíti a világgal, E kibékítésnek legszebb következményeként a költészet nemegyszer *altatóként* fog funkcionálni: vagy szép álmokat juttat befogadóinak (mint az Aranyhoz írott, már idézett versben), vagy – ha álmok nélkül is – elaltatja hallgatóját, s az alvás szelíd békéjét ígéri („Sok szenvedésem síró gyermeke / A fájdalom: / Dalt dalra költők – dalaimmal őt / Elaltatom” – *A dal*); ezzel a gesztussal találkozunk a *Szülföldemen* gyönyörű záróstrófájában, de leghatározottabb megfogalmazását az *Itt van az ősz, itt van újra...* elégikus soraiban kapjuk: „*Aludjál hát, szép természet, / Csak aludjál reggelig, / S álmodj olyakat, amikben / Legnagyobb kedved telik. // Én ujjam hegyével halkán / Lantomat megpenditem, / Altató dalod gyanánt zeng / Méla csendes énekem.*”

S végül megemlítendő, hogy Petőfi – az eddig felsorolt összes költészetleírással szemben – nem kevés versében hangsúlyozza a költészetnek kizárólagosan a megszólaló költőre vonatkoztatott szubjektív érvényét is: rendre felhangzik olyan meghatározása is, miszerint a költészet individuális vallomássága és *magánéletisége* mindennél fontosabb is lehet! Elsősorban a legutolsó korszakában hangzanak fel azok a kijelentések, amelyek a költőiséget visszaszorítják a társadalmiság szférájából (jelentsen ez bármit is) a magánéletnek és – szélsőséges esetben – a teljesen magára hagyatott költő kizárólagos egyediségének területére, s a társadalmi szerepvállaló szubjektum tevékenységét radikálisan szembeállítják, mint valamely idegen és elidegenedett cselekvényt a költőiséggel, azaz a szubjektum önkkiadásával. Leglátványosabb példája ennek alighanem a *Pacsirtaszót hallok megint...* kezdetű vers soraiban olvasható, ahol a költő mintegy ráeszmél arra, hogy eddigi „harcos” tevékenysége nem költőhöz méltó volt („*Dalolj, dalolj, kedves madár, / Eszembe hozzák e dalok, / Hogy nemcsak gyilkos eszköz, katona, / Egyszersmind költő is vagyok. // Eszembe jut dalodról a / Költészet és a szerelem, / Az a sok jó, mit e két istennő / Tett és még tenni fog velem*”), s amely soroknak szoros olvasásából alighanem az lenne kikövetkeztethető, hogy a költészetnek kizárólagos témája a szerelem lenne, de nagyon hasonló állásfoglalás hangzik fel *A hegyek közt* soraiban is, ahol ennek oly variációja fogalmazódik meg, miszerint a társadalomtól elvonuló költő boldogságának feltétele és eszköze a szerelem és a költészet lenne – tehát a költészet ismét *csak* a magánéleti boldogság garanciáit tudja prezentálni („*Minden lenn maradt, ami bánt, / Nem hoztam föl magammal mást, / Csak ami boldogságot ad, / Kedvesemet és lantomat*”). E sorok nagyon keményen utasítják el a költészetnek társadalmi hasznosságát hangsúlyozó véleményeket, s abban konkludálnak, hogy lehetséges a költészetnek oly felfogása is, miszerint a költészet a költő boldogságát (tehát nem a befogadók, a társadalom, a nép boldogságát vagy javát) szolgálja és teremti: a költő azért írja a versét, hogy ő maga legyen a versírás aktusában és eredményének révén boldog. E beállításnak már korai verseiben is megtaláljuk nyomait, pl. *Verseim* című kis szösszenetben („*A költészet fája életem, / Minden versem egy levelke rajt. ... És mivelhogy elhervadni fog, / Ne is ápolgassam én e fát? / Más hasznot ha nem hajt: legalább, / Amíg élek, hűs árnyékot ad*”), vagy a félig ironikus, félig komoly *Költő lenni vagy nem lenni...* szakaszaiban („*Nem, költészet, nem hagylak el soha, / Mert nem hagyhatlak el! / ... Nem bánom: tépj, eméssz, / Másoktól meghallgattatást sem várok, / Azért éneklek, költök, / Mig végső csep vérem ki nem szivárogo*”), de mégis, hogy mindez nem csak egy lehetséges olvasat feltételezése, azt fantasztikus élességgel bizonyítja a kései, *Mért daloltok még ti...* kezdetű verse, amelyben, elismervén, hogy a háborúban, a vizsályokkal telt világban a költészetnek hangja úgysem ér el semmilyen befogadóhoz, a költői megszólalás tökéletes öntörvényűségének és a költészet szélsőségesen önmagára zárulásának s világtól való függetlenségének „kiáltványát” fogalmazza meg („*Félre mostan, jó fiúk, a lanttal, / Szép zenétek hasznot*

nem hozó, / Tudhatnátok azt, hogy elenyészik / Mennydörgésben a pacsírtaszó. // Meglehet. De a madár nem nézi, / Hallgatják-e ötet odalent? / A pacsírta fönn a kék magasban / Istenének és magának zeng”) – felelevenítvén az öncélú és önmagára irányuló költészetnek kétezer éves, először Cicerótól megrajzolt (de később pl. Balassi Bálint által is felidézett) ideálját: a költő *sibi canit et Musis* (= a költő csak magának s a Múzsáknak énekel).

Bár még igen sok aspektusát lehetne, s igen sok szemszögből, megvizsgálni Petőfi esztétikai-poétikai nézeteinek, befejezésül csak egy játékos példát idéznék meg arról, mennyire csillámlóan sokfélék voltak Petőfi kijelentései, s akkor is nagyon helytelen lenne egyiket vagy másikat kiragadni s kizárólagosnak tekinteni, ha az egyes megnyilatkozások egymással nagyon nehezen egyeztethetőek össze – hiszen Petőfinek érdekessége és nagysága éppen abban rejlik, hogy ellentmondásai nem dezavualják egymást, hanem a maguk helyén akár remekművek generálására is képesek voltak. Legyen példánk tehát Petőfi „természetességének” kérdése. Tudjuk, a költő „a természet vadvirágának” tekintette és nevezte ki önmagát, s általában úgy állította be saját költészetét, mint a természetnek kifolyását, közvetlen folytatását – mint a természet által ihletett művészetet (amint – többek között – *Az én Pegazusom* c. vers mondja: a költő Pegazusát „*Nem nevelték benn az istállóban, / Nem is igen járt az iskolába; / Kinn született, ott kinn fogtam el a / Kis-kunsági szép nagy pusztaságba*”). S bizonyára sok igazság van ezekben a vélelmekben – csak érdemes melléjük felvázolni azokat az állításokat is, amelyek a természetnek másfajta szemléletére utalnak, azokat, amelyekben a természet – költészet viszony más hierarchiába rendezve jelenik meg. Csak két véleményt idéznék ide az *Úti levelekből*. Hiszen ha azt olvassuk: „*A táj olyan szép, mintha az én képzeletem után alkotta volna a természet*”, rögtön szemünkbe szökik, hogy itt nem a költő szédül bele a természet kimondhatatlan szépségeibe (mint ahogy ezt pl. *A Tisza* című vers festi), hanem a szemlélt természeti szépet a költői képzelet primátusa dominálja; ha pedig azt: „*A természettel mulattam, az én legkedvesebb barátommal, kinek semmi titka nincs előttem. Mi csodálatosan értjük egymást, és azért vagyunk olyan jó barátok. Én értem a patak csörgését, a folyam zugását, a szellő susogását és a fergeteg üvöltését... megtanított rá a világ misztériumainak grammatikája, a költészet*”, akkor arra kell ráébrednünk, hogy eszerint Petőfit nem a természet tanította meg a költészet titkaira, hanem éppen megfordítva: a költészet által jutott el a természet csodáinak észrevételéhez és elismeréséhez. Hogy aztán a megszületett versekben vajon a természet varázsa idézte-e elő Petőfi költeményeinek zsenialitását, vagy Petőfi képzelete teremtette-e a természetnek azon képeit, amelyek mintegy megelevenednek a verssorokban – azt döntse el a versek olvasója.